

УДК 355.01/:433:94(47+480)

DOI: 10.33099/2707-1383-2020-36-2-37-56

Чорний В.С., доктор філософських наук,
професор, начальник кафедри морально-пси-
хологічного забезпечення діяльності військ
(сил) Гуманітарного інституту Національно-
го університету оборони України імені Івана
Черняхівського (Київ)
ORCID:<https://orcid.org/0000-0003-0342-1188>

РАДЯНСЬКА АГРЕСІЯ 1939 РОКУ ПРОТИ ФІНЛЯНДІЇ У КОНТЕКСТІ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ: ПЕРЕДУМОВИ, НАСЛІДКИ, УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

“Фінська армія, яку навіть у власній державі багато хто ненавидів та намагався принизити, врятувала країну від загибелі і створила потужний фундамент для майбутнього Фінляндії як незалежної держави.”

Маршал К. Маннергейм, “Мемуари”.

У статті аналізуються передумови, перебіг та наслідки радянсько-фінської війни 1939-1940 рр., яка дозволила Фінляндії, єдиній із колишніх російських колоній, зберегти суверенітет. Побіжно розглядаються дії Радянської Росії, а згодом СРСР щодо відновлення імперії (з початку її розпаду (1917 р.) і до кінця Другої світової війни), а також Німеччини, яка після поразки у Першій світовій війні виношувала не менш реваншистські плани. Обґрунтовується думка, що дії СРСР та Німеччини, спрямовані на поділ сфер впливу у Європі, спровокували виникнення Другої світової війни. Особлива увага приділяється перебігу радянсько-фінської війни. Зокрема висновується, що Збройні сили Фінляндії виявилися краще підготовленими до війни, хоча теж несли значні втрати в особовому складі. Сила оборони фінів полягала в умілому використанні озброєння, військової техніки, природних перешкод і – що найголовніше – у високому морально-психологічному стані особового складу і фінського народу загалом, що знайшло своє вираження у такому понятті, як “дух Зимової війни”. Відтак аналіз перебігу і наслідків радянської агресії проти Фінляндії та боротьби колишньої колонії за право бути незалежною дає підстави вивести низку уроків для сучасної України, врахування яких дозволить їй вистояти і зберегти суверенітет за умов російської агресії.

Ключові слова: Зимова війна, виклик, військова реформа, колонія, метрополія, радянська агресія.

Постановка проблеми. Сьогодні, через 75 років після закінчення Другої світової війни, не вщухають суперечки щодо її причин, головних винуватців та наслідків. Сучасна Росія, як і колись Радянський Союз, намагається в односторонньому порядку інтерпретувати історію. Істинні мотиви нової історичної політики кремлівського керівництва – спроба відродити колишню велич Російської імперії/Радянського Союзу. Для цього російська пропаганда творить вигідні Кремлю міфи, не зважаючи на історичні реалії, і Україна сповна відчула це на собі.

Природно, що позиція Російської Федерації визначається не тільки керівництвом країни, а й її суспільством. Російська пропаганда вміло спекулює на великодержавному імперському минулому Росії, що живе в колективному позасвідому росіян з часів вивищення Московського улусу в межах Золотої Орди, яке згодом знайшло обґрунтування в теорії “Москва – Третій Рим” [1, с. 221–222].

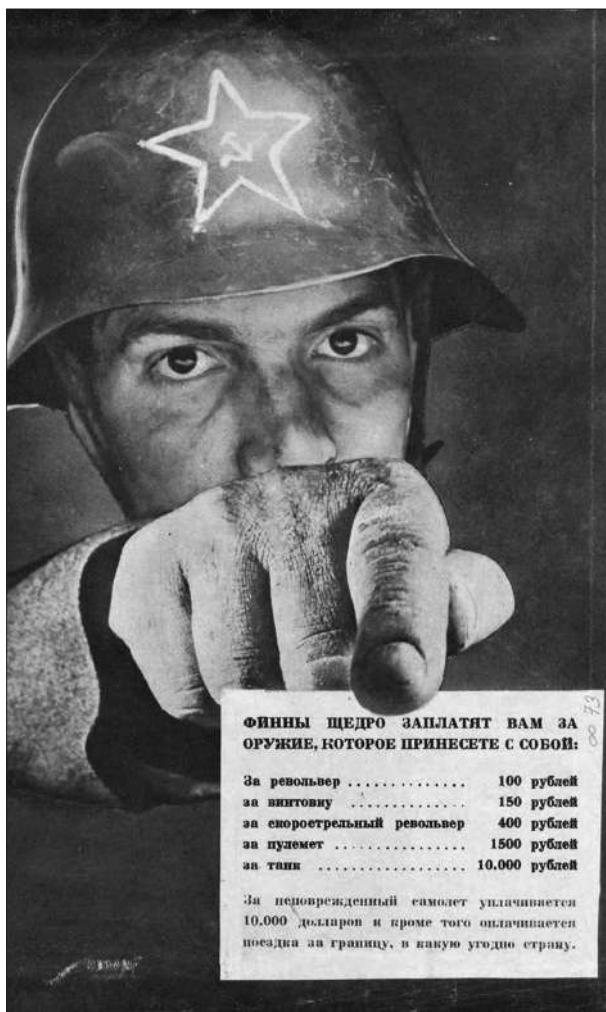
У цьому контексті на особливу увагу заслуговує радянсько-фінська війна 1939-1940 рр., яка стала першим серйозним випробуванням для Радянського Союзу на шляху відродження імперії і, водночас, сприяла розпалюванню Другої світової війни. Через вісімдесят років історія знову повторюється, але

тепер жертвою агресії стала Україна. Зважаючи на це, назріла нагальна необхідність дати об’єктивну оцінку передумовам, які призвели до радянської агресії 1939 р. проти Фінляндії, розглянути її наслідки та вивести повчальні уроки для сучасної України. Водночас, аналізуючи протистояння Радянської Росії (з 30 грудня 1922 р. – СРСР, з 1991 р. – Російська Федерація) зі своїми колоніями, необхідно спростувати міф про непереможність метрополії, зважаючи на її переваги в чисельності населення, території, озброєнні та військовій техніці¹.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв’язання даної проблеми і на які спирається автор. Першу цеглину до аналізу проблеми, яка розглядається, заклав Й. Сталін у своєму виступі на нараді начальницького складу Робітничо-Селянської Червоної Армії (РСЧА) із узагальнення досвіду бойових дій проти Фінляндії 17 квітня 1940 р.

Чим цінний цей документ? Незважаючи на його “поважний” вік та ідеологічні нашарування, він дає цілісне уявлення про погляди на війну, геополітику та ідеологію тогочасного кремлівського керівництва, яке суголосо сучасним реаліям. Надзвичайно багато характеристик та оцінок як зовнішніх, так і внутрішніх чинників, актуаль-

¹ На сьогодні за масштабами ядерного потенціалу США і Російська Федерація посідають перше і друге місця у світі. На їхню долю припадають 93% усіх атомних боезарядів на планеті.

Фінська листівка. 1940 р.

З колекції Олександра Маєвського.

ні й дотепер. Тоді, як і на сучасному етапі, Радянському Союзу “протисто-яла” Західна цивілізація, Фінляндія ж розглядалася як “сліпе знаряддя” у її руках. РСЧА, як і її попередниця – російська армія, зазвичай була не готова до збройного протистояння. “Як тільки розпочалася війна, – заявив під час свого виступу Й. Сталін, – у нас виявилися негаразди на усіх ділянках” [2]. Цю ж думку підтверджує авторський колектив сучасного російського видання “Росія та СРСР у війнах ХХ століття: Статистичне дослідження” (2001 р.) [3]. Відтак наведені документи несуть

інформацію, яку необхідно досліджувати з метою використання для підготовки до оборонної війни за незалежність України проти Російської Федерації.

Крім зазначених матеріалів, існує чимало публікацій, які з різних позицій розглядають Зимову війну. В Україні ж інтерес до радянсько-фінської війни, як зокрема й до інших конфліктів, що стосувалися боротьби колишніх колоній за свою незалежність¹, загострився після російської агресії 2014 р. Серед великого масиву літератури виділимо працю М. Паламарчука “Радянсько-фінська війна: завдання – вижити. Три уроки для України” (2017 р.).

Особливістю даної статті є те, що автор намагається критично підійти до розгляду передумов та перебігу Зимової війни, але при цьому не враховує низки геополітичних та стратегічних чинників, які могли б об’єктивно відтворити усю повноту цього суспільно-політичного явища. Відтак висновки, які він пропонує, занадто песимістичні для нашої держави і не сприяють активній підготовці населення до збройного захисту її суверенітету та територіальної цілісності. Наведемо окремі з них: “Хорообрість та самопожертва вояків не здатні змінити реалій співвідношення сил та рівня технічної оснащеності армій” і, далі: “Історія опору Фінляндії СРСР справді повчальна для України. Але саме історія, а не міф” [4].

Водночас в існуючих публікаціях практично відсутній ретельний аналіз архівних та наукових джерел, які стосу-

¹ Наприклад, війна Хорватії за незалежність (Хорватська війна) 1991–1995 рр.

ються Зимової війни, не акцентується увага на ролі морально-психологічного чинника, який відіграв чи не найпомітнішу роль під час російської агресії і, зрештою, не формулюються реалістичні уроки для нашої держави.

Відтак метою статті є здійснення цілісного, системного аналізу передумов, які призвели до радянської агресії 1939 р. проти Фінляндії; встановлення взаємозв'язку між початком Другої світової війни та нападом Радянського Союзу на фінську державу; з'ясування ролі морально-психологічного чинника Зимової війни; обґрунтування уроків для сучасної України, які витікають з наслідків радянсько-фінської війни.

Виклад основного матеріалу. Унікальність ХХ ст., крім іншого, проявилася у такому соціальному феномені, як світові війни, які ставали потужним каталізатором розпаду імперій. Вони ослаблювали метрополії, призводячи до соціальної дезорганізації, внаслідок чого в колоніях виникали національно-визвольні рухи, які руйнували імперії зсередини, доводячи їх до соціальної катастрофи. Як зазначав П. Сорокін, “більшість революцій відбуваються одразу ж після або під час невдалих воєн” [5, с. 276].

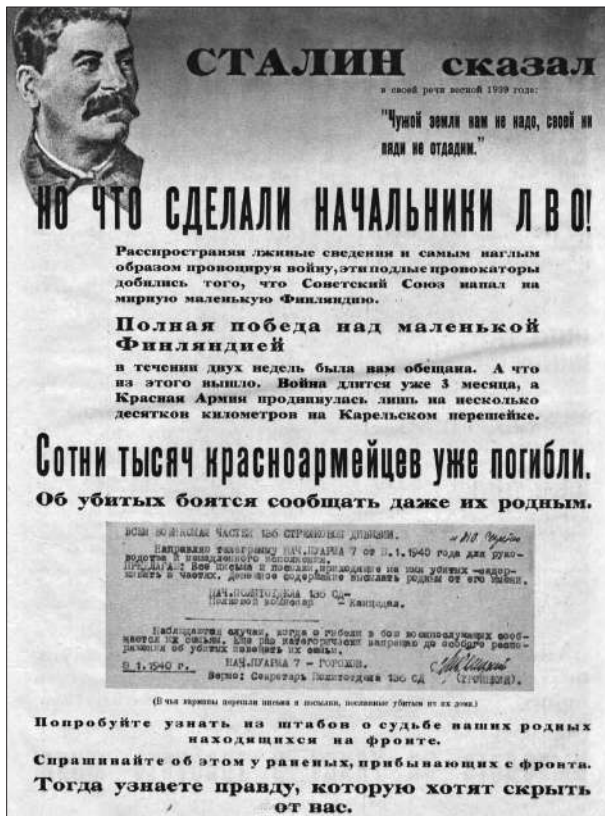
Одним з головних наслідків Першої світової війни став розпад низки потужних імперій, внаслідок чого на карті Європи з'явилися такі незалежні держави, як Польща, Фінляндія, Естонія, Латвія, Литва, Чехословаччина, Угорщина та інші. Проте, як зазначають дослідники, імперії розвиваються за певними зако-

Фінська листівка. 1940 р.
З колекції Олександра Маєвського.

номірностями. Після надлому і розпаду поступово розпочинається відродження імперських амбіцій, які матеріалізуються в агресію та експансіонізм [6; 7]. Саме такі метаморфози відбулися з Німеччиною та Радянською Росією, які не хотіли залишатися аутсайдерами світової політики. На цих засадах вони зблизилися й почали разом готуватися до реваншу, яким мала стати наступна світова війна.

Якщо розглянути історичний проміжок між Першою та Другою світовими війнами, то можна побачити багато спільного у діях як Німеччини, так і Радянської Росії, імперська сутність яких не змінилася. Так, зокрема, з приходом до влади більшовиків, які “силою зброї зібрали імперію” [7], під прапором СРСР розпочалося відновлення новітньої Російської держави. Керівником і натхнен-

Фінська листівка. 1940 р.

З колекції Олександра Маєвського.

ником цього процесу став Й. Сталін¹. За допомогою насилля та адаптованого до російських умов марксизму у формі більшовизму, він відродив колишні феодалні відносини, за яких політична влада, одержавлена власність та збройні сили були нерозривно пов'язані між собою, а керівництво країною здійснювалося автократичними методами².

До аналізу історичної тяглості між Російською імперією та Радянським Союзом зверталось багато дослідників. Зокрема, П. Сорокін вважав, що будь-яка “велика революція” – це перехід суспільства до нового якісного стану,

що відбувається у “три типові фази”. Перша фаза зазвичай дуже короткочасна і характеризується звільненням від тиранії старого режиму та очікуванням обіцяних опозицією реформ. Це, так би мовити, фаза надій. На зміну їй приходить друга, деструктивна фаза, яка безжалісно викоринює застарілі соціальні інститути та цінності суспільства, знищує віджилу політичну еліту старого режиму. Поступово революція переходить до своєї третьої, конструктивної фази. Починає формуватися новий соціальний і культурний порядок. Причому він ґрунтується не тільки на нових революційних ідеалах, але й реанімує найбільш життєздатні дореволюційні інститути, цінності та способи діяльності, тимчасово зруйновані під час другої фази революції, які відроджуються всупереч волі революційного уряду. Відтак, у модернізованому постреволюційному суспільстві нові моделі та зразки поведінки гармонізуються зі старими моделями та зразками дореволюційної дійсності, що не втратили своєї життєдайної сили [5, с. 223].

У свою чергу Р. Арон помітив зв'язок між двома формами однієї держави у продовженні Радянським Союзом зовнішньої політики Російської імперії. Характеризуючи цей факт, він писав: “Пакт із Третім райхом відсунув війну на захід, що відповідало б націо-

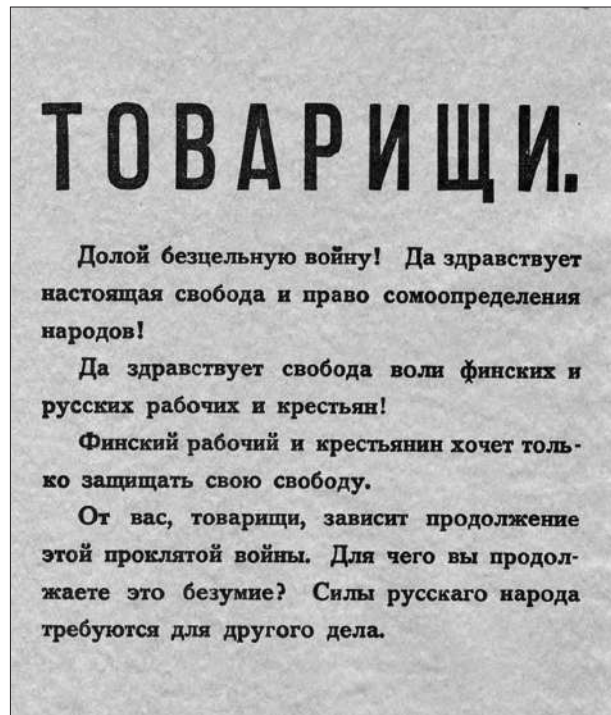
¹ Сталіна Й. з повним правом можна вважати ревізіоністом, який відкинувши Росію до феодалізму (за межі 1861 р.), заклав під нею “міну уповільненої дії”, що “спрацювала” у 1991 р. черговим розпадом імперії. Свідченням того, що модернізації суспільства немає альтернативи, є короткочасний період існування Російської імперії у формі Радянського Союзу. Останній не дотягнув навіть до свого 70-ліття.

² Фактично в Радянському Союзі була встановлена монархічна форма правління (“червона монархія”) з тоталітарним політичним режимом.

нальним інтересам Росії за хай там якого режиму. Підкорення Москвою країн Східної Європи створило захисний щит і водночас відповідало традиційним амбіціям панславізму. Конфлікт зі Сполученими Штатами узгоджується з усіма прецедентами і визначається, так би мовити, геометрією співвідношення сил: дві великі держави в біполярній системі є ворогами, з огляду на своє розташування” [8, с. 269–270].

При цьому доречно відзначити, що факт продовження Радянським Союзом зовнішньої політики Російської імперії, зокрема й щодо Фінляндії, не приховував і радянський керманіч Й. Сталін. Зокрема у своєму виступі на нараді начальницького складу РСЧА із узагальнення досвіду бойових дій проти Фінляндії 17 квітня 1940 р. він заявив: “Ми знали, що після Петра I війну за розширення впливу Росії у Фінляндії два роки вела його донька Єлизавета Петрівна. Чогось вона досягла, розширила, проте Гельсінгфорс залишався в руках Фінляндії. Ми знали, що Катерина II два роки вела війну і нічого особливого не домоглася. Зрештою, ми знали, що Олександр I два роки вів війну і завоював Фінляндію, відвоював усі області. Ті ж самі історії відбувалися з військами росіян тоді, як і тепер: їх оточували, брали в полон, штаби захоплювали, фінів оточували, брали в полон – те ж саме, що й було. Усю цю штуку ми знали і вважали, що, можливо, війна з Фінляндією продовжиться до серпня чи вересня 1940 року...” [2].

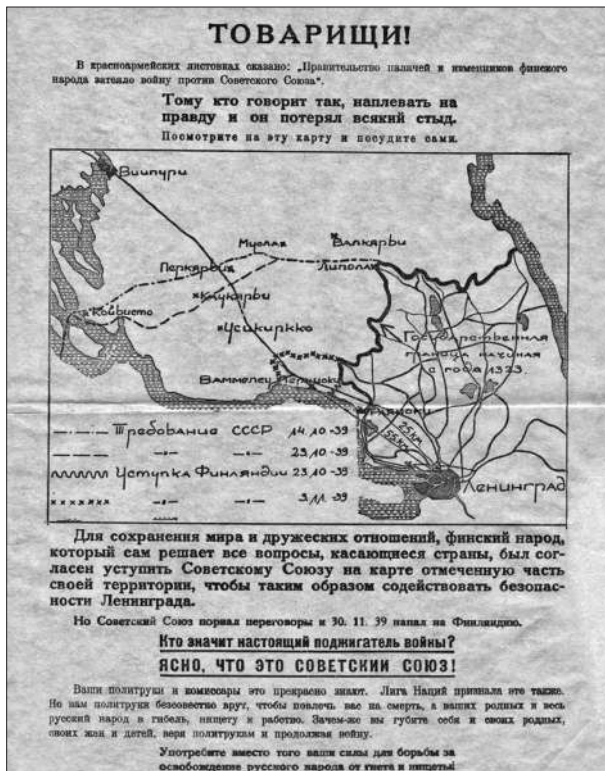
Загальновідомо, що після надлому

Фінська листівка. 1940 р.
З колекції Олександра Маєвського.

(1905 р.) та першого етапу розпаду Російської імперії (1917 р.), внаслідок чого незалежність проголосили близько 12 колишніх колоній, Радянська Росія воювала майже з кожною з них. У низці випадків вона зазнала поразки і змушена була визнати суверенність Естонії, Латвії, Литви, Польщі, Фінляндії [9].

Проте більшовицько-радянське керівництво ні на хвилину не полишало планів повернути колишні колонії до оновленої російської держави у формі СРСР. Так, зокрема восени 1939 р. Радянський Союз приступив до реалізації таємних протоколів, укладених з Німеччиною, щодо трьох Прибалтійських держав – Естонії, Латвії, Литви. Внаслідок тиску на зазначені країни СРСР домігся права розташовувати на їхній території військові бази. Далі, за до-

Фінська листівка. 1940 р.

З колекції Олександра Мавєського.

помогою “пролетарського інтернаціоналізму” та проросійських елементів була встановлена радянська влада і три зазначені колишні колонії Російської імперії влітку 1940 р. стали союзними республіками. При цьому доречно нагадати, що західні країни цей крок СРСР вважали анексією суверенних держав.

Дещо по-іншому складалася ситуація навколо ще однієї колишньої колонії Російської імперії – Фінляндії. Радянський Союз хотів домогтися від неї того ж самого, що й від Естонії, Латвії та Литви. Проте, зустрівши рішучий опір, кремлівське керівництво взяло курс на військово-розв’язання пробле-

ми. Так, зокрема 30 листопада 1939 р., під надуманим приводом, Радянський Союз напав на Фінляндію, заявляючи, що агресія – це законна відповідь на внутрішні заворушення в країні, які спрямовані проти буржуазії. Наступного дня в СРСР сформували “Народний уряд”¹, який повинен був керувати Фінляндією після того, як Червона Армія її “визволить”. Так звану Фінляндську демократичну республіку (ФДР) очолив провідний діяч Комінтерну О. Куусінен.

З 11 листопада 1939 р., за законами жанру, на базі 106-ї гірськострілецької дивізії почалося формування 1-го корпусу так званої “Фінської народної армії” (ФНА), що отримав назву “Інгерманландія”. Він комплектувався фінами і карелами, які служили у військах Ленінградського військового округу, а також незначною кількістю фінських колабораціоністів. До 26 листопада того ж року в корпусі налічувалося 13 405 осіб, а в лютому 1940 р. – 25 тис. військовиків, які носили свої національні однострої (шилися з сукна кольору хакі і були дуже схожі на фінські однострої зразка 1927 р.; з трофейних одностроїв польської армії використовувалися тільки шинелі).

За задумом радянського уряду ФНА повинна була замінити у Фінляндії окупаційні частини Червоної Армії і стати військовою опорою

¹ Сформувавши “народний уряд” з фінських комуністів та уклавши з ним угоду про взаємодопомогу, керівництво Радянського Союзу вважало, що використання у пропаганді факту його створення свідчить про дружбу і союз з СРСР при збереженні незалежності Фінляндії. На думку кремлівських маніпуляторів, це мало позитивно вплинути на фінське населення, посиливши розклад в армії та в тилу.

“Народного уряду”. Підрозділи ФНА провели в Ленінграді парад, на якому О. Куусінен проголосив, що саме їм буде надана честь встановити червоний прапор над президентським палацом в Гельсінкі. В Управлінні пропаганди і агітації ЦК ВКП (б) був підготовлений проект інструкції “З чого почати політичну та організаційну роботу в районах, звільнених від влади білих”, в якій вказувалися практичні заходи щодо створення народного фронту на окупованій фінській території. У грудні 1939 р. ця інструкція застосовувалася в роботі з населенням фінської Карелії, але відступ радянських військ призвів до згорання цих заходів [10].

З кінця грудня 1939 р. військові частини та підрозділи ФНА почали широко використовуватися для вирішення бойових завдань. Протягом усього січня 1940 р. розвідники 5-го і 6-го полків 3-й стрілецької дивізії ФНА виконували спеціальні диверсійні завдання у смузі наступу 8-й армії радянських військ: знищували склади боєприпасів у тилу фінських військ, підривали залізничні мости, мінували дороги, здійснювали теракти у прифронтових містах, діяли у складі диверсійно-розвідувальних груп. Підрозділи ФНА також брали участь у боях за острів Лункулансаарі та при захопленні Виборга.

Що ж стосується самої війни, то Радянський Союз дійсно до неї не прагнув:

планувалося здійснити військову операцію силами Ленінградського військового округу (ЛВО) та підпорядкованого йому Балтійського флоту. Тривалість зазначеної операції планувалося обмежити трьома тижнями. 23 листопада 1939 р. політуправління ЛВО направило до військ вказівки такого змісту: “Ми йдемо до Фінляндії не як завойовники, а як друзі та визволителі фінського народу від гніту поміщиків і капіталістів. Ми йдемо не проти фінського народу, а проти уряду Каяндер-Еркно, який пригноблював фінський народ і спровокував війну з СРСР. Ми поважаємо свободу та незалежність Фінляндії, отриману фінським народом внаслідок Жовтневої Революції і перемоги Радянської Влади” [11]. Відтак, акцент робився на класовий характер протистояння, а не міждержавний та міжнаціональний. Для позначення противника використовувався концепт “білофіни”, покликаний ще більше замаскувати великодержавні імперські зазіхання сталінського керівництва, створити історичну “тяглість” конфлікту за допомогою переходу до минулого¹.

Проте перемогти “малою кров’ю” не вдалося. Хоча на початку війни тон радянської преси був бравурним – Червона Армія зображувалася ідеальною та переможною, а фіни – несерйозним противником. Через два дні після початку війни “Ленинградская правда” писала: “Мимоволі замилуєшся доблесними бійцями Червоної Армії, озброєними

¹ На сьогодні риторика та термінологія російського керівництва залишається на рівні першої половини минулого століття: “укрофашисти”, “бандерівці”, “карателі”, “київська хунта” тощо.

новітніми снайперськими гвинтівками, блискучими автоматичними ручними кулеметами. Зіткнулися армії двох світів. Червона Армія – наймиролюбніша, найгероїчніша, могутня, оснащена передовою технікою, і армія продажного фінляндського уряду, яку капіталісти змушують брязкати зброєю. А зброя, кажучи відверто, застаріла, поношена. На більше пороху не вистачає” [11].

Проте вже через місяць тон радянських засобів масової інформації змінився. Після оглушливих поразок почали говорити про потужність “лінії Маннергейма”, важку місцевість та морози – Червона Армія, втрачаючи десятки тисяч убитими і обмороженими, застрягла у фінських лісах і болотах.

У складі Червоної Армії воювало понад 40 тис. вихідців з України. З Київського військового округу до театру військових дій були перекинуті дві стрілецькі дивізії: 44-та і 70-та. Доля 44-й дивізії склалася трагічно. Вона потрапила до оточення і практично повністю була знищена. Рештки, які виїшли з оточення, були репресовані, а командування дивізії у повному складі було страчене. Загальні втрати вихідців з України, які воювали на боці СРСР, склали понад 27 тис. осіб [11].

Таким чином, у фокусі Другої світової війни зіткнулися суперечності, закладені ще у Першій світовій війні. Під час зазначених воєн руйнували-

ся імперії, на їхніх уламках виникали нові незалежні держави. Проте імперії мають свою логіку розвитку. Сьогодні ми спостерігаємо спробу відродження колишньої величі Російської імперії у формі Російської Федерації. Це імперія класичного типу¹, основною рисою якої є експансія назовні. Як зазначав Г. Федотов, усі імперії приречені на зникнення. Не оминати цього й Російській Федерації, але “хто знає, яких нових форм набуде російський фашизм чи націоналізм для нової російської експансії?” – запитував видатний російський мислитель ще у 1947 р., коли радянська імперія перебувала в zenіті могутності² [7]. Зараз ми бачимо стандартний набір дій, спрямованих на підпорядкування у будь-який спосіб колишніх колоній, спробу перебудови світового порядку у власних інтересах, відновлення впливу в регіоні та світі тощо³.

Висновки. Які ж уроки може винести для себе Україна з радянської агресії проти Фінляндії та її наслідків, зважаючи на те, що імперії на всіх етапах свого існування розвиваються за універсальними закономірностями, а їхні дії стандартні, як це було продемонстровано вище?

По-перше, необхідно зважати на те, що сьогодні, як і в далекому 1939 р., Російська Федерація перебуває одночасно у стані “ейфорійного підйо-

¹ Гантінгтон С. вважав, що Російсько-Радянська імперія належить до Православної цивілізації [12].

² У 1945 р. Збройні Сили СРСР нараховували понад 11 мільйонів військовослужбовців. Це найчисельніші збройні сили за всю історію людства.

³ Доктринальні засади відродження величі Російської імперії у формі Російської Федерації викладені в одній із праць з характерною назвою: “Нова російська доктрина: пора розправити крила” (2009 р.) [13].

му”, який може тривати не одне десятиліття¹, і у фазі надлому, який закінчиться черговим розпадом імперії. Свого часу, здійснивши “ретельний емпіричний аналіз” еволюції імперій-цивілізацій, А. Тойнбі дійшов висновку, що “територіальна експансія (“після надлому і розпаду” – за А. Тойнбі [6, с. 214]) веде

не до зростання, а до розпаду” і далі, “територіальні захоплення – симптом не соціального зростання, а соціального розпаду”² [6, с. 218–219].

У матеріалі з символічною назвою: “Розпочавши конфронтацію із Заходом, Путін підписав своєму режиму смертельний вирок”, подібної думки стосовно Російської Федерації дотримується й сучасний український політолог В. Каспрук. Зокрема він зазначає: “сьогодні Росія переживає неоімперську фазу свого історичного розвитку. Ця кризова фаза, не дивлячись на всі намагання та зусилля Путіна повернути Росії статус наддержави, все більше вганяє РФ у стан політичного і економічного самознищення” [14].

По-друге, як зазначав Сунь Цзи, той, хто до кінця не розуміє усієї шкоди від

Фінська листівка. 1940 р. З колекції Олександра Маєвського.

війни, не зможе до кінця зрозуміти й усієї вигоди від неї [15, с. 23]. Це означає, що Російська Федерація, поставивши під сумнів світовий устрій, який склався після Другої світової війни, спонукає й Україну замислитися над справедливістю кордонів, визначених для неї без урахування її інтересів та об’єктивних етнографічних реалій.

У нашій державі на офіційному рівні цю проблему почали розглядати ще у червні 1992 р., після чергового загострення російсько-українських відносин. Тоді Верховна Рада України ухвалила історичне Звернення до Північно-Атлантичної асамблеї (ПАА), у якому зазначалося, що “Україна мала б ставити питання про скасування постанов колишнього Союзу РСР, наприклад, “Про врегулювання кордонів Української РСР з Росій-

¹ Після “ейфорійного підйому”, якщо провести аналогію з медициною, зазвичай настає “соціальна дисфорія”.

² Свідченням деградації російської еліти є той факт, що навіть ідеологічне кліше “Русский мир”, що використовується як ширма для освячення нової російської експансії назовні, кремлівські пропагандисти запозичили у А. Тойнбі, який одним з перших використав його ще у першій половині минулого століття [6, с. 221]. Крім того, зауважимо, що поняття “народна республіка” (ДНР/ЛНР) скопійоване з Української народної республіки (УНР). А загалом народні республіки – це тренд минулого століття, згадаймо: МНР, КНР, ВНР, ПНР. У ХХІ ст. це вже не актуально і лише свідчить про примітивізм кремлівських маніпуляторів.

Радянська листівка. 1939 р.
З колекції Олександра Маєвського.

ською РФСР і Білоруською РСР” від 16 жовтня 1925 року, за якими від України до Росії відійшли обширні українські землі, в тому числі Гайворонський, Путивльський і Новооскольський повіти Курської губернії, Острогозький, Богучарський, Біргоченський – Воронезької, Таганрозький – Донської області, Тимрюкський і Сійський – Кубанської, де українці становили від 51 до 90 відсотків загальної кількості населення” [16].

У 2004 р. власну позицію щодо несправедливості кордонів, встановлених метрополією між Україною, Білоруссю та Росією, у своїй праці “Україна – не Росія” висловив другий Президент України Л. Кучма. Зокрема він писав, що

внаслідок “виправлення успадкованих від Російської імперії кордонів”, “ми недорахувалися таких великих просторів, освоєних і заселених українцями, – можливо, площею півтора чи два Криму, що більше ніяких територій нікому не повинні” [17, с. 434–435; с. 355–358].

Водночас, перша радянсько-польська, а згодом і радянсько-фінська війна 1939 р. показали, що з метрополією можна змагатися не тільки дипломатично, але й збройно¹. Так, зокрема після військової поразки 1920 р. Радянська Росія змушена була виплачувати Польщі значні репарації. За “участь Польщі в економічному житті Російської імперії” Варшава отримала 30 млн карбованців золотом, дві тисячі паровозів. За “військові перемоги” – територію Волинської губернії. 18 березня 1921 р. Ризький мирний договір між Польщею і Радянською Росією закріпив надбання Польщі [18, с. 338].

У свою чергу Збройні сили Фінляндії² в період липня-серпня 1941 р. звільнили усі терени, захоплені СРСР під час Зимової війни. Крім того, фіни розпочали наступ на східну Карелію – територію, населену мешканцями, етнічно близькими до фінів, хоча вона ніколи не входила до складу Фінляндії³. Проте об’єктивні обставини змусили фінські

¹ У цьому контексті доречно відзначити, що британський військовий експерт Г. Грант у зв’язку з російською агресією проти України дав таку пораду українцям: “Ви повинні посилити армію. Дипломатія працює, коли позаду є сильна армія” [19].

² До кінця літа 1941 р. мобілізація охопила 650 тис. фінів, це близько 17,5% населення Фінляндії, яке на той час складало 3,6 млн осіб, поставивши цим самим своєрідний рекорд у світовій історії [20].

³ У 40-х рр. минулого століття у фінських політичних та військових колах виношувалася ідея створення “Великої Фінляндії”, до якої входили б усі етнічні фінно-угорські групи населення, що мешкали на території Радянського Союзу аж до Уралу включно. Загальна чисельність цих груп на серпень 1939 р. складала близько 3 млн осіб (мордва, марими, угри, востяки, вогули, лопарі, пермяки, воряки, карели, комі та інші) [3, с. 190].

війська 31 серпня 1941 р. закріпитися на старому радянсько-фінському кордоні.

По-третє, і це витікає з попереднього висновку, Зимова війна засвідчила низьку боєздатність та технологічну відсталість Червоної Армії¹. Незважаючи на здобуті перемоги та “досягнення поставленої мети”, війна з Фінляндією слави переможцю не принесла. Більш того, невдачі військ показали низькі бойові спроможності РСЧА. Зокрема німецький військовий історик К. Тіппельскірх звертав увагу на величезні втрати радянських військ на їхню “тактичну неповороткість” та “неякісне командування”, внаслідок чого “в усьому світі склалося негативне враження щодо боєздатності Червоної Армії. Безперечно, що згодом це справило значний вплив на рішення Гітлера” [21, с. 73].

Під час війни з Фінляндією розкрилися серйозні недоліки в управлінні військами, в їхній оперативній і тактичній взаємодії, в логістичному забезпеченні військ, у наданні медичної допомоги особовому складу тощо. І як наслідок – непередбачувана для радянського керівництва затяжка бойових дій і численні людські та матеріальні втрати. За 105 днів війни вони склали 333 084 особи (за підсумковими донесеннями з частин і з’єднань на 15.03.1940 р.) [3, с. 195].

Збройні сили Фінляндії виявилися краще підготовленими до війни, хоча теж

несли значні втрати в особовому складі². Фінська армія, її оснащення, озброєння і тактика були добре пристосовані до ведення бойових дій на місцевості з численними озерами і великими лісовими масивами в умовах суворої зими зі значним сніговим покривом. Сила оборони фінів полягала також в умілому використанні природних перешкод і, що найголовніше, у високому морально-психологічному стані особового складу, який мужньо захищав суверенітет і територіальну цілісність молодій державі.

Стосовно цього варто зазначити, що у Фінляндії виникло таке поняття, як “дух Зимової війни”, під яким розуміли однострійність і готовність принести себе в жертву заради захисту Батьківщини. Як тут не згадати знамениту тезу А. Моруа: “народ, який не готовий вмерти за свою свободу, втрачає її” [22, с. 102]. Фіни з гідністю показали, що вони дорожать незалежністю і вона їм дісталася не випадково.

Дослідження підтверджують, що напередодні Зимової війни у Фінляндії сформувався консенсус щодо необхідності захищати країну усіма силами у разі радянської агресії. Незважаючи на великі втрати, цей дух зберігся до кінця війни. “Духом Зимової війни” перейнялося майже все населення Фінляндії, включаючи й представників лівих партій, які симпатизували адаптованому до російських умов марксизму. Це

¹ Як втім і радянсько-польська війна 1939 р. Бойові втрати РСЧА під час польської кампанії, яка тривала 20 днів з 17 вересня по 6 жовтня 1939 р., склали 1173 осіб убитими, 2002 пораненими і 302 зниклими безвісті, усього – 3477 осіб. Внаслідок бойових дій втрачені 17 танків, 6 літаків, 6 гармат і мінометів та 36 автомобілів [3, с. 185–188].

² За фінськими джерелами, людські втрати Фінляндії у війні 1939–1940 рр. склали 48 243 осіб убитими, 43 тис. осіб пораненими [3, с. 212].

був один із чинників великої перемоги, оскільки реальне співвідношення сторін у війні було не на користь маленької Фінляндії: 250 тис. військовослужбовців при 3,6 млн населення. При цьому штатна чисельність угруповання радянських військ, задіяних у Зимовій війні, складала 916 613 військовослужбовців, при чисельності Радянського Союзу в понад 170 млн осіб [3, с. 193].

Відтак для того, щоб захистити суверенітет та територіальну цілісність України від російського агресора, необхідно створити потужні збройні сили чисельністю на менше 500–600 тис., забезпечених новітніми зразками озброєння та військової техніки, з високим рівнем військової дисципліни та морально-психологічного стану, оскільки, як зазначав М. Колодзінський, “без великого духа не буде йти перемога за нашими прапорами” [23, с. 31]. При цьому треба мати на увазі, що власне Російська імперія, яка трансформувалася в Радянський Союз, а згодом – у Російську Федерацію, завжди була колосом на глиняних ногах¹. Її незграбна анексія Криму та експансія на Схід України наочно підтвердила це.

По-четверте, як зазначав К. Тіппельскірх, незважаючи на оглушливі пораз-

ки радянських військ на початковому етапі Зимової війни, фінське військово-політичне керівництво реалістично оцінювало можливі наслідки бойових дій. У той час як Радянський Союз мав невичерпні ресурси, і лише на часі стояло питання, коли він нарешті введе переважуючі сили, людські ресурси фінів були надзвичайно обмежені, до того ж їхні війська поступово зменшувалися внаслідок втрат і були вкрай переобтяжені запеклими боями.

Даремно фіни шукали зовнішньої підтримки та допомоги². Незважаючи на те, що симпатії усіх європейських народів були на боці хороброго маленького народу, проте уряди західних країн з різних причин не поспішали втручатися до радянсько-фінського конфлікту. Не похитнуло їхньої позиції й звернення Ліги Націй до кожного свого члена з наполегливим закликом надати Фінляндії таку допомогу в особовому складі, озброєні та військової техніці, яку тільки може зробити кожна держава³. Великі країни, незважаючи на сильне обурення малих держав, не допустили спільних дій проти Радянського Союзу, оскільки це не входило до їхніх політичних розрахунків. Коли

¹ Російська імперія від початку свого виникнення і до сьогодення завжди була тоталітарною державою. Достатньо влучну характеристику такого типу утворень дав А. Моруа. Зокрема він зазначав: “Тоталітарні держави – колоси на глиняних ногах; вони виглядають могутніми лише завдяки своїй пропаганді, здатності пригнічувати в зародку будь-який конфлікт, швидкості і таємності політичних акцій. Тоталітарний режим вводить в оману тільки романтиків та слабких духом, які приймають тирана за рятівника” [24, с. 28].

² 3 грудня 1939 р. Фінляндія звернулася до Ліги Націй з проханням про захист та надання допомоги. Ліга Націй закликала СРСР припинити бойові дії і прийняти посередників. Москва відхилила цю пропозицію, заявивши, що Радянський Союз взагалі не веде ніякої війни з Фінляндією і його військовослужбовців на території останньої не має.

³ Як бачимо, замість необхідної збройної допомоги, передбаченої в таких випадках статутом Ліги Націй, був застосований слабкий захід – звернення до членів Ліги Націй.

ж вони зрозуміли хибність своєї позиції і змінили свою думку на протилежну, було вже занадто пізно.

Близько двох батальйонів шведських добровольців, які діяли у Петсамо, – ось і всі війська, що отримала Фінляндія від іноземних держав. Допомога озброєнням та військовою технікою була значно більшою. Англія, Франція і Швеція протягом Зимової війни надали разом 500 літаків, 100 зенітних і 75 протитанкових гармат, велику кількість боєприпасів та багато інших матеріалів військового призначення. Проте якою б значною не була матеріальна допомога, вона тільки частково могла компенсувати людські ресурси, що поступово вичерпувалися [21, с. 71–72].

У цьому контексті доречно згадати про українських добровольців, які зі зброєю в руках виступили на захист суверенітету та територіальної цілісності Фінляндії. Вже на початку 1940 р. вони створили перші підрозділи. Одним з найвідоміших командирів українських добровольців був легендарний український патріот, холодноярівець і письменник Ю. Горліс-Горський. До українських добровольчих підрозділів охоче приєднувалися полонені червоноармійці – вихідці з України [25].

Таким чином, радянсько-фінська війна засвідчила – і це надзвичайно важливо – що під час боротьби з агресором, тим більше якщо це колишня метрополія, розраховувати доводиться переважно на власні сили. Тобто, незва-

жаючи на різноманітні плани вступу до певних міжнародних та регіональних організацій, необхідно, як зазначалося вище, зміцнювати власні збройні сили, розвивати свій оборонно-промисловий комплекс з послідовним створенням замкнених циклів виробництва озброєння та військової техніки на власній промисловій базі, готувати населення до тривалого протистояння з агресором, укладати двосторонні угоди, створювати союзи з державами, які вразі необхідності нададуть реальну допомогу (озброєнням, військовою технікою та особовим складом) і, зрештою, зможуть оголосити війну агресору¹.

Щодо потенційних союзників України, то, на думку І. Нагаєвського, “треба шукати зближення і приязні з народами, що заінтересовані в відродженні Української держави, але незаінтересовані в поділі її території” [26, с. 412].

По-п’яте, у 1991 р. відбувся другий етап розпаду Російської імперії у формі СРСР, який під дією об’єктивних та суб’єктивних обставин виявився “оксамитовим”. Внаслідок цього утворилося 15 нових незалежних держав. Зважаючи на те, що Радянський Союз був ослаблений так званою “Холодною війною” та швидкоплинними процесами дезінтеграції, він, за незначними винятками, не зміг збройно опиратися розпаду. Саме тому колоніальні війни 90-х рр. минулого століття були “відкладені” на майбутнє (2008 р. – Грузія, 2014 р. – Україна). Отже, сучасна російсько-українська

¹ Хай би там як, але 3 вересня 1939 р., через два дні після початку агресії Німеччини проти Польщі, дві найбільш потужні держави Європи Великобританія та Франція оголосили війну агресору.

війна є “відкладеною” і, насправді, є війною колоніальною для Російської Федерації, а для України – війною за незалежність. Як бачимо на прикладі країн-партнерів по російсько-радянському колоніальному минулому, такого роду війни є виснажливими і не завжди закінчуються позитивними наслідками для колишніх колоній¹. Тому війна, яка сьогодні точиться на Сході України, є надзвичайно серйозним зовнішнім викликом для нашої держави, і якщо вона поєднається ще й зі внутрішніми викликами², то наслідки для України можуть бути катастрофічними: від втрати суверенітету ще над частиною території чи державою загалом.

По-шосте, незважаючи на небезпеку, яка загрожує Україні у зв’язку з російською агресією, нагадаємо ще раз думку Сунь Цзи щодо позитивних аспектів, які кореняться у такому складному суспільно-політичному явищі як війна. Зазначеного підходу дотримувався й А. Тойнбі, коли формулював свою знамениту тріаду, присвячену розвитку спільнот (цивілізацій): виклик – стимул – відповідь. Як зазначав британський дослідник, “у ланцюжку прикладів з військової та політичної історії суверенних держав стимул ударів очевидний. Проте, визнавши, що формула “чим важчий удар, тим силь-

ніший стимул” і є істинним історичним законом, ми повинні бути готові прийняти й наслідок, який витікає з цього закону, відповідно до нього мілітаризм сам по собі є джерелом творчої енергії” [6, с. 139]. Оскільки – і на цьому наголошував А. Тойнбі – “виклик завжди спонукає до росту. Відповіддю на виклик суспільство вирішує завдання, яке постало перед ним, чим переводить себе до більш високого і досконалішого стану з погляду ускладнення структури. Відсутність викликів означає відсутність стимулів до росту та розвитку” [6, с. 119–120].

Історія протистояння з метрополією показала, що Фінляндія після кожної війни за свою незалежність, незважаючи на величезні втрати – людські, територіальні, матеріальні, ставала сильнішою, зміцнюючи свій суверенітет та авторитет. На сьогодні Фінляндія є однією з провідних країн Європи, у якій рівень життя набагато вищий, ніж у її колишньої метрополії. І це доконаний факт. Чим не приклад для України?

Таким чином, радянська агресія 1939 р. проти Фінляндії яскраво засвідчила, що незалежність колишніх колоній надзвичайно “коштовна річ” і дарувати її просто так метрополія не збирається. У цьому контексті нам необхідно усвідомити, що звільнення

¹ Польща у 1939 р. була поділена між Німеччиною та СРСР і взагалі припинила своє існування. Фінляндія ж, відповідно до Московської мирної угоди від 13 березня 1940 р., якою завершилася Зимові війна, втратила лише значну частину Выборзької губернії. Внаслідок війни Фінляндія також позбулася п’ятої частини промисловості та 11% сільськогосподарських земель, 12% населення, близько 400 тис. осіб довелося переселити із окупованих територій [20]. Півострів Ханко був переданий в оренду Радянському Союзу на 30 років з правом створення на ньому військово-морської бази, яка б прикривала вхід до Фінської затоки і морські підступи до м. Ленінград (сучасний Санкт-Петербург) [3, с. 194].

² Докладніше див.: Чорний В. С. Українське суспільство на сучасному етапі: виклики і загрози. [27].

окупованих українських територій неможливе, допоки Російська Федерація продовжує існувати як імперія у сучасних її кордонах. Це значить, що Україна приречена на тривале військово-політичне протистояння з колишньою метрополією. У цьому протистоянні українці повинні дбати не лише про захист і сьогодення, а й чітко окреслити нашу перемогу – це повна дезінтеграція Російської Федерації на тлі триумфу української зброї та дипломатії [28].

Список використаних джерел і літератури

1. Суспільно-комунікативні процеси у Збройних Силах України: підручник / [В. І. Алещенко, Т. В. Андрущенко, В. В. Стасюк та ін.]; за заг. ред. В. С. Чорного. К. : НУОУ ім. Івана Черняховського, 2017. 372 с.
2. Сталин И. В. О войне с Финляндией (Выступление на совещании начальствующего состава по обобщению опыта боевых действий против Финляндии 17 апреля 1940 года). Завтра. 1966. № 51.
3. Россия и СССР в войнах XX века: Статистическое исследование. М. : ОЛМА-ПРЕСС, 2001. 608 с.: ил. (Архив).
4. Паламарчук М. Радянсько-фінська війна: завдання – вижити. Три уроки для України. 9 березня 2017. URL: http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/75019/Radanskofinska_vijna_zavdannia_vyzhyty_Try_uroky (дата звернення: 27.03.2020).
5. Сорокин П. А. Человек. Цивилизация. Общество. Общ. ред., сост. и предисл. А. Ю. Согомонов; пер. с англ. М. : Политиздат, 1992. 543 с.
6. Тойнби А. Дж. Постыжение истории : Пер. с англ. / Сост. Огурцов А. П.; Вступ. ст. Уколовой В. И.; Закл. ст. Рашковского Е. Б. М. : Прогресс, 1991. 736 с.
7. Федотов Г. Судьба империй. Народна армія. 1994. 19 квітня.
8. Арон Р. Мир і війна між націями : пер. з фр. К.: МП “Юніверс”, 2000. 688 с.
9. Гессен С. Я. Окраинные государства Польша, Финляндия, Эстония, Латвия и Литва. Л.: Прибой, 1926. 257 с.
10. Мельтюхов М. И. “Народный фронт” для Финляндии? (К вопросу о целях советского руководства в войне с Финляндией 1939–1940 гг.). Отечественная история. 1993. № 3. С. 95–101.
11. Советско-финская война (1939–1940). URL: [https://ru.wikipedia.org/wiki/Советско-финская_война_\(1939–1940\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/Советско-финская_война_(1939–1940)) (дата звернення: 27.03.2020).
12. Хантінгтон С. Зіткнення цивілізацій? Наука і оборона. 1998. № 3. С. 28–37.
13. Новая русская доктрина: Пора расправит крылья / [Аверьянов В. В. и др.] М. : Яуза; Эксмо, 2009. 288 с.
14. Каспрук В. “Розпочавши конфронтацію із Заходом, Путін підписав своєму режиму смертельний вирок”. Радіо Свобода. 5 травня 2019. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29921175.html> (дата звернення: 27.03.2020).

15. Сунь-цзи. Мистецтво війни / Сунь-цзи; пер. з англ. Ганни Литвиненко. Харків: Книжковий клуб “Клуб сімейного дозвілля”, 2016. 128 с. : кол. іл.
16. Постанова Верховної Ради України від 03.06.1992 р. “Про Звернення Верховної Ради України до Північноатлантичної Асамблеї (ПАА)”. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 33. Ст. 482.
17. Кучма Л. Україна – не Россия. М. : Время, 2004. 560 с., ил. (На укр. яз.).
18. Савченко В. А. Дванадцять війн за Україну / худож.-оформитель А. А. Ленчик. Харків: Фолио, 2006. 415 с. (Время и судьбы).
19. Грант Г. Україна завжди на крок позаду Кремля, – британський військовий про видачу паспортів РФ українцям. URL: https://24tv.ua/ukrayina_zavzhdi_na_krok_pozadu_kremlya_britanskiy_polkovnik_pro_vidachu_pasportiv_rf_ukrayintsyam_n1149312 (дата звернення: 27.03.2020).
20. Радянсько-фінська війна (1941–1944). URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Радянсько-фінська_війна_\(1941–1944\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Радянсько-фінська_війна_(1941–1944)) (дата звернення: 27.03.2020).
21. Типпельскірх К. История Второй мировой войны. М.: АСТ; СПб.: Полигон, 1998. 796 с.
22. Моруа А. Трагедия Франции. Моруа А. Надежды и воспоминания: худож. публицистика. Пер. с фр. / Предисл. Ф.С. Наркирьера и А.Ф. Строева. М.: Прогресс, 1983. С. 33–104.
23. Колодзінський М. Українська воєнна доктрина. Частина I. Львів, 1937. 62 с.
24. Моруа А. Во что я верю. Моруа А. Надежды и воспоминания: худож. публицистика. Пер. с фр. / Предисл. Ф.С. Наркирьера и А.Ф. Строева. М.: Прогресс, 1983. С. 21–32.
25. У Чернігові згадали про 75-річчя радянсько-фінської війни 1939–1940 років. URL: <http://www.memory.gov.ua/news/u-chernigovi-zgadali-pro-75-richchya-radyansko-finskoj-viini-1939-1940-rokiv> (дата звернення: 27.03.2020).
26. Нагаєвський І. Історія української держави двадцятого століття. К. : Укр. письменник, 1993. 413 с.
27. Чорний В. С. Українське суспільство на сучасному етапі: виклики і загрози. Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2019. № 3. С. 179–194.
28. Подобєд П. Навіщо Верховна Рада заступилась за корінні народи Росії? Тиждень. 1 червня 2019. URL: <https://tyzhden.ua/Politics/230875> (дата звернення: 27.03.2020).
29. Чорний В. С. Військова організація України : становлення та перспективи розвитку : монографія. Ніжин : ТОВ “Видавництво “Аспект-Поліграф”, 2009. 368 с.
30. Чорна І. В. Дигіталізація як одна з тенденцій розвитку медіа галузі. Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. № 1. 2014. С. 76–81.

References

1. Aleshchenko V.I., Andrushchenko T.V., Stasiuk V.V. (2017) *Suspilno-komunikatyvni protsesy u Zbroinykh Sylakh Ukrainy: pidruchnyk* [Socio-communicative processes in the Armed Forces of Ukraine: a textbook] (eds. Chornyi V.S.) Kyiv, NDUU n.a. Ivan Chernyakhovsky, 372. [in Ukrainian].

2. Stalin Y. (1966) O voine s Fynliandyei (Vystuplenye na soveshchanyy nachalstvuiushcheho sostava po obobshcheniyu opyta boevykh deistviy protyv Fynliandyi 17 apreliya 1940 goda [On the war with Finland (Speech at the meeting of the commanding staff to summarize the experience of hostilities against Finland on April 17, 1940)]. *Zavtra*, no. 51 [in Russian].
3. Rossiya y SSSR v voynakh XX veka: Statysticheskoe yssledovanye [Russia and the USSR in the wars of the 20th century: Statistical research]. Moscow, OLMA-PRESS, 2001, 608. [in Russian].
4. Palamarchuk M. (2017) Radiansko-finska viina: zavdannia – vyzhyty. Try uroky dlia Ukrainy [Soviet-Finnish War: task – to survive. Three lessons for Ukraine]. Available at: http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/75019/Radanskofinska_vijna_zavdannia_vyzhyty_Try_uroky (Accessed March 27 2020). [in Ukrainian].
5. Sorokin P. A. (1992) Chelovek. Tsyvylyzatsiya. Obshchestvo. [People. Civilization. Society]. Moscow, Politizdat, 543. [in Russian].
6. Toynbee A. J. (1991) Postyzhene istorii [A Study of History]. Moscow, Progress, 736. [in Russian].
7. Fedotov H. (1994) Sudba imperiyi. [The fate of empires.] *Narodna armia*. 19 April. [in Ukrainian].
8. Aron R. (2000) Myr i viina mizh natsiiamy [Peace and War: A Theory of International Relations]. Kyiv, MP Univers, 688. [in Ukrainian].
9. Hessen S. Y. (1926). Okraynnye hosudarstva Polsha, Fynliandyia, Эстония, Latviya y Lytva [The marginal states of Poland, Finland, Estonia, Latvia and Lithuania]. Leningrad, Priboy Publishing House, 257. [in Russian].
10. Meltiukhov M. Y. (1993) “Narodnyi front” dlya Fynliandyi? (K voprosu o tseliakh sovetskoho rukovodstva v voine s Fynliandyei 1939–1940 hh.) [“People's Front” for Finland? (To the question of the goals of the Soviet leadership in the war with Finland in 1939–1940)]. *Otechestvennaia istoriya*. No 3, 95–101. [in Russian].
11. Sovetsko-fynskaia voina (1939–1940). [Soviet-Finnish War (1939–1940)]. Available at: [https://ru.wikipedia.org/wiki/Советско-финская_война_\(1939–1940\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/Советско-финская_война_(1939–1940)). (Accessed March 27 2020). [in Russian].
12. Huntington S. (1998) Zitknennia tsyvilizatsii? [Clash of Civilizations]. *Nauka i oborona*, no. 3, 28–37. [in Ukrainian].
13. Averyanov V. V. (2009) Novaya russkaya doktryna: Pora raspravyt krylia [New Russian doctrine: It's time to spread your wings]. Moscow, Yauza, Yeksmo, 288. [in Russian].
14. Kaspruk V. (2019) Rozpochavshy konfrontatsiiu iz Zakhodom, Putin pidpysav svoiemu rezhy-mu smertelnyi vyrok. [Ridding the confrontation with the Entry, Putin signed his death warrior regime]. *Radio Svoboda*, 5 May. Available at: <https://www.radiosvoboda.org/a/29921175.html>. (Accessed March 27 2020). [in Ukrainian].
15. Sun Tzu. (2016) Mystetstvo viiny [The Art of War]. Kharkiv, Knyzhkovyi klub “Klub simeinoho dozvillia”, 128. [in Ukrainian].
16. Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 03.06.1992 r. “Pro Zvernennia Verkhovnoi Rady Ukrainy do Pivnichnoatlantychnoi Asamblei (PAA)”. [Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine of 03.06.1992 “On the Appeal of the Verkhovna Rada of Ukraine to the North Atlantic Assembly

- (PAA)”.] Information from the Verkhovna Rada of Ukraine. 1992, no. 33, 482. [in Ukrainian].
17. Kuchma Leonid (2004). *Ukrayna – ne Rossyia*. [Ukraine is not Russia]. Moscow, Vremya, 560. [in Ukrainian].
18. Savchenko V. A. (2006). *Dvenadtsat vojn za Ukrainu* [Twelve wars for Ukraine]. Kharkiv, Folio, 415. [in Russian].
19. Hrant H. *Ukraina zavzhdy na krok pozadu Kremliya, – brytanskyi viiskovyi pro vydachu pasportiv RF ukrainsiam*. [Ukraine is always a step behind the Kremlin, the British military on the issuance of passports to the Russians Ukrainians]. Available at: https://24tv.ua/ukrayina_zavzhdi_na_krok_pozadu_kremliya_brytanskiy_polkovnik_pro_vidachu_pasportiv_rf_ukrayintsyam_n1149312. (Accessed March 27 2020). [in Ukrainian].
20. *Radiansko-finskaviina (1941–1944)* [Soviet-Finnish War (1941–1944)]. Available at: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Радянсько-фінська_війна_\(1941–1944\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Радянсько-фінська_війна_(1941–1944)). (Accessed March 27 2020). [in Ukrainian].
21. Tippeiskirch, Kurt von. (1998) *Istoriya Vtoroy mirovoy voyny* [History of the Second World War] Moscow, AST; Saint Petersburg, Poligon, 796. [in Russian].
22. Maurois A. (1983) *Trahedyia Frantsyy. Maurois A. Nadezhdy y vospomynanyia* [Tragedy in France. The hopes and memories by Andre Maurois]. Moscow, Progress, 33–104. [in Russian].
23. Kolodzinsky M. (1937) *Ukrainska voienna doktryna Chastyna I* [Ukrainian Military doctrine]. Lviv, 62. [in Ukrainian].
24. Maurois A. (1983) *Vo chto ya veriu. Maurois A. Nadezhdy y vospomynanyia* [What i believe. The hopes and memories by Andre Maurois]. Moscow, Progress, 21–32. [in Russian].
25. *U Chernihovi zghadaly pro 75-richchia radiansko-finskoi viiny 1939–1940 rokiv*. [In Chernigov, mentions the 75th anniversary of the Soviet-Finnish War of 1939–1940]. Available at: <http://www.memory.gov.ua/news/u-chernigovi-zgadali-pro-75-richchya-radyansko-finskoi-viini-1939-1940-rokiv>. (Accessed March 27 2020. [in Ukrainian].
26. Nagaevsky I. (1993) *Istoriia ukrainskoi derzhavy dvadtsiatoho stolittia*. [History of the Ukrainian state of the twentieth century]. Kyiv, Ukr. writer, 413. [in Ukrainian].
27. Chorny V. S. (2019) *Ukrainske suspilstvo na suchasnomu etapi: vyklyky i zahrozy*. [Ukrainian society at the modern stage: challenges and threats]. *Sociology: theory, methods, marketing*, № 3, 179–194. [in Ukrainian].
28. Podobied P. (2019) *Navishcho Verkhovna Rada zastupylas za korinni narody Rosii?* [Why did the Verkhovna Rada stand up for the indigenous peoples of Russia?] *Tyzhden*. Available at: <https://tyzhden.ua/Politics/230875> (Accessed March 27 2020). [in Ukrainian].
29. Chorny V. S. (2009). *Viiskova orhanizatsiia Ukrainy : stanovlennia ta perspektyvy rozvytku: monohrafiia* [Military organization of Ukraine: formation and prospects of development: Monograph]. Nizhyn: Publishing House Aspekt-Polihraf, 368 p. [in Ukrainian].
30. Chorna I. V. (2014). *Dyhitalizatsiia yak odna z tendentsii rozvytku media haluzi* [Digitization as one of the trends in the media industry]. *Library Science. Documentation. Informology*, 1, 76–81. [in Ukrainian].

Chorny V. S., Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Head of Moral and Psychological Support of Troops (Forces) Activity Department, Humanitarian Institute of National Defence University of Ukraine named after Ivan Chernyakhovskiy (Kyiv)

SOVIET AGGRESSION AGAINST FINLAND ON 1939 IN THE CONTEXT OF WORLD WAR II: PREREQUISITES, RESULTS AND LESSONS FOR UKRAINE

The article analyzes the prerequisites, timeline and the consequences of the Winter War between Finland and the Soviet Union in 1939–1940, which allowed Finland, the only one from the former colonies, to preserve sovereignty. There with the article considers the actions of Soviet Russia, and subsequently the USSR on the restoration of the empire from its collapse in 1917 and the end of the Second World War. As well as Germany, which harboured revanchist plans after its defeat in World War I. It is argued that the actions of the USSR and Germany, aimed at the division of the spheres of influence in Europe, triggered the beginning of the Second World War. Particular attention is paid to the course of the Soviet-Finnish war. The author concludes that the Finnish Armed Forces have been better prepared for the war, although they have also suffered significant personnel losses. The strength of Finnish Defense was skilful use of weapons, military equipment, natural obstacles, and, most importantly, high moral and psychological state of the contingent and the Finnish people in general. This was reflected in the term of The Spirit of Winter War (Finnish: Talvisodan henki). Thus, the analysis of the course and consequences of the War between Finland and the Soviet Union and the struggle of the former colony for the right to be independent gives reason to draw a number of lessons for modern Ukraine. Taking these lessons into account will allow Ukraine to retain sovereignty in the face of Russian aggression.

Key words: *Winter War, challenge, military reform, colony, metropolis, the Soviet aggression.*